

Mimo rimskih vodnjakov

Večno mesto so že zdavnaj občudovali zaradi nešteti spomenikov in starodavnih sledov. Bazilike in palače, slavoloki in gledališča, umetniški mostovi in monumentalne vile. Pa spet staroslavne dolge ceste, kot *Appia antica* in *nuova*, stebri, obeliski, vodnjaki itd. In prav slednji so poseben rimski čar, ki so ga opevali in proslavljali umetniki ter občudovali popotniki vseh časov. Ti krasijo danes razne bolj ali manj znane trge, križišča, parke. Trevi, Navona, Ponte Sisto. Le par bolj tipičnih vodnih izbruhov in okrasov mesta ob rumeni Tiberi, ki se leno vije prek nekdanjih papeških trdnjav in sodobne državne prestolnice. Moderni rimski skladatelj je čudovito ujel utrip teh vodnih iger in šumenja mediteranskih borov v svojih melodijah in zvokih...

Ze v pravi avgustovski vročini v začetku junija je morda prav spomin na te vodnjake ali »fontane« blažilno deloval in nekoliko zmanjšal naporni dan, ko sva s prijateljem opravljala pravzaprav zelo odgovoren politični obisk v obeh domovih parlamenta. Palača Giustiniani, sedež predsedstva senata in palača Montecitorio, kjer ima svoj sedež poslanska zbornica, sta gotovo v tem času za turista malo primerna. Ne tako za naju. Zlasti v prvi, kjer je bil sprejem pri predsedniku, to je pri drugi najvišji državni oblasti. In to ne le zaradi obiska samega na sebi. V razkošnem okviru z žametom in lestenci obdanih soban nama je sedanjji predsednik — Toskanec, nad vse kulturna osebnost, prej univerzitetni docent in zgodovinar kot pa le poklicni politik — razkril tudi širino in pomen inštitucij in njihove vloge. Obisk v sobi (skoraj bogat muzej), v kateri opravlja še funkcijo nadomestnega državnega poglavarja (to je namreč po ustavi predsednik visoke zbornice) je imel tudi zgodovinski pomen. Tu nama je pokazal originalno listino republiške ustave z vsemi podpisi očetov republike, kot so bili De Nicola, De Gasperi, Terracini in drugi. To je »magna charta« pravic in dolžnosti moderne države in državljanov, ki daje tudi manjšinam svojo načelno zaščito v znanem šestem členu. Pa še kratka omemba Mazzinijevih »Slovan-
skih pisem«, v katerih veliki predstavnik Risorgimenta prvi med Italijani opozarja na bližino in kulturno bogastvo slovanskega sveta, posebej ob
a. b.

Predstavnštvo slovenske manjšine izločeno iz deželnega sveta

Zakaj ni kljub temu razloga za pesimizem

Na tej strani našega lista objavljamo dve tabeli ali razpredelnici z izidi deželnih in pokrajinskih volitev z dne 6. t.m. Že samo površen pregled teh podatkov kaže, da je Ssk izločena iz deželnega zbora in da ima v novem deželnem svetu relativno večino Severna liga, ki je na prejšnjih volitvah sploh še ni bilo na političnem prizorišču naših krajev.

Nedelja, 6. junija, pojde torej v zgodovino slovenske narodne manjšine v Italiji kot črn dan. Slovenci smo namreč po treh desetletjih izgubili svoje predstavnštvo v deželnem svetu, kjer smo bili neprekinjeno prisotni od njegove prve izvolitve leta

njeni stranki že na teh volitvah bili hudo kaznovani. KD je izgubila kar devet deželnih poslancev (od prejšnjih 24 jih zdaj ima 15), socialisti pa so ob tri četrtine svojih deželnih poslancev (od 12 so ostali le trije). Nenačelna, arogantna politika teh in tudi drugih vsedravnih strank, ki so v deželnem svetu s sprejetjem no-

DRAGO LEGIŠA

vih volilnih predpisov dejansko obsodili naše predstavnštvo na smrt, bo še dolgo metala veliko senco na celotno njihovo politično delo in smo globoko prepričani, da ne demokristjani ne socialisti še niso dosegli dna in da jih pravzaprav še čaka prava pokora za ta svoj greh.

VLOGA »LOBIJEV« IN »MINISTRANTOV«

Toda če nimamo več lastnega predstavnštva v deželnem svetu Furlanije Julijske krajine, smo, vsaj delno, tudi sami krivi. Še se spominjamo, kako je propadel poskus, da bi na deželni volitvah prišlo do enotnega nastopa celotne manjšine, se pravi do predložitve kandidatne liste, na kateri bi bili predstavniki vseh komponent naše manjšine. Takšen predlog je pravočasno prišel iz vrst Slovenske skupnosti, a je bil zavrnjen, kar je treba smatrati za višek neodgovornosti, saj je bilo na dlani, da bi s takim nasto-

Novi deželni svet Furlanije-Julijske krajine

Stranka	posl. '93	posl. '88
Legia Nord	18	—
DC	15	24
PDS	6	11 (kot KPI)
MSI-DN	5	3
Rif. Com.	4	—
Verdi Col.	3	2
PSI	3	12
LPT	2	2
Legia F. Aut.	2	—
PRI	1	1
PLI	1	1

pom kljub novim volilnim predpisom gladko dobili svoje manjšinsko predstavnštvo v deželnem zboru. Poskus je torej klavrno propadel, za kar so odgovorni na eni strani naši dobro znani »lobiji« (ta beseda je zdaj v slovenski publicistiki zelo v modi), na drugi strani pa tisti naši rojaki, ki so bili in so še vajeni »ministrirati« v italijanskih vsedravnih strankah.

BODIMO POLNOKRVNI SUBJEKTI

Četudi drži, da je bil letošnji 6. junij črn dan v zgodovini naše slovenske manjšine v Italiji, ni seveda prav nič res, da smo svoj boj za priznanje naših manjšinskih pravic, svoj boj za obstanek in za nadaljnji vsestranski razvoj

Zahvala volivcem

Slovenska skupnost se iskreno zahvaljuje kandidatom, volivcem, aktivistom in vsem drugim, ki so pripomogli k dobri uveljavitvi stranke na izredno težki volilni preizkušnji v nedeljo, 6. junija.

Slovenska skupnost - Trst

1964 do danes. Naša manjšina je prejela krepko zaušnico, od katere si gotovo ne bo tako hitro opomogla. Prisilil jo je novi volilni zakon, ki je bil sprejet v zadnjem mandatu na predlog predstavnikov italijanske socialistične stranke in ob krepki podpori Krščanske demokracije. Zanimivo je, da je Ssk bila tedaj njun zaveznik!

ODGOVOR KD IN PSI

Demokristjani in socialisti imajo torej zvrhano mero odgovornosti za izločitev našega predstavnštva iz deželnega zbora, s čimer bo naši manjšini odslej sploh nemogoče sodelovanje pri določevanju temeljnih smernic njenega nadaljnega razvoja. Ta pojde odslej mimo naše manjšine in našo nadaljnjo usodo bodo krojili le pripadniki večinskega naroda. Ali ni vse to nesramno norčevanje iz samega bistva demokracije?

Prav malo nas v tem trenutku tolaži dejstvo, da sta obe ome-

Volilni izidi za Ssk

DEŽELNE VOLITVE

	Dežela '93	%	Dežela '88	%	Razlika v %
Skupno	9.633	1,2	8.682	1,1	+0,1
Trst	6.439	3,9	5.541	3,0	+0,9
Gorica	2.682	2,7	2.607	2,6	+0,1
V ostali deželi:			leta '93	leta '88	
			512 glasov	534 glasov	

POKRAJINSKE VOLITVE

	Pokrajina '93	%	Pokrajina '92 ozir. '88	%
Trst	6.971	4,5	6.167	3,6
Gorica	3.175	3,4	2.830	2,8

RADIO TRST A

POLITIČNO RAVNOVESJE

■ ČETRTEK, 10. junija, ob: 7.00 Jutranji radijski dnevnik; 8.00 Poročila in deželna kronika; 8.10 Obtoženci 2. tržaškega procesa; 10.00 Poročila; 11.30 Ivan Tavčar: »Cvetje v jeseni«; 12.00 Moja srečanja z ljudmi v stiski. Pripravljala Janko Bohak; 12.40 Koroška poje. Višarski kvintet iz Ukev vodi Anna Missoni; 13.00 Opoldanski radijski dnevnik; 13.20 Glasba po željah; 14.00 Poročila in deželna kronika; 15.30 Mladi val; 17.00 Poročila in kulturna kronika; 17.10 Mi in glasba; 18.00 »Vaš Pepi in papača«, prof. Kosovel piše iz zapora.

■ PETEK, 11. junija, ob: 7.00 Jutranji radijski dnevnik; 8.00 Poročila in deželna kronika; 8.10 Okno na Arbat. Pripravila Martina Kafol; 9.00 Literarni utrinek. Napisal Jakob Renko; 10.00 Poročila; 10.10 Koncert v cerkvi sv. Ignacija v Gorici; 11.30 Ivan Tavčar: »Cvetje v jeseni«; 12.40 Koroška poje; 13.00 Opoldanski radijski dnevnik; 13.30 Iz preteklosti v sedanost. Pripravljala Vlado Klemše; 14.00 Poročila in deželna kronika; 14.10 »Barvna šahovnica«; 14.30 Od Milj do Devina; 15.30 Mladi val; 17.00 Poročila in kulturna kronika; 17.10 Mi in glasba.

■ SOBOTA, 12. junija, ob: 7.00 Jutranji radijski dnevnik; 8.00 Poročila in deželna kronika; 8.10 Kulturni dogodki; 9.00 Bučanje himalajskih hudournikov; 10.00 Poročila; 10.10 Koncert v cerkvi sv. Ignacija v Gorici; 11.30 Ivan Tavčar: »Cvetje v jeseni«; 12.00 Ta rozajanski glas — Oddaja iz Rezije; 12.45 Glasnik Kanalske doline; 13.00 Opoldanski radijski dnevnik; 13.20 Glasba po željah; 14.00 Poročila in deželna kronika; 14.10 Nediški zvon; 15.00 Ciril Zlobec: »Italijanska srečanja slovenskega pesnika«; 17.00 Poročila in kulturna kronika; 17.10 Mi in glasba; 18.00 Mala scena: »Ob srebrni reki«. Izbor izseljeniške proze, ki ga je pripravila Zora Tavčar.

■ NEDELJA, 13. junija, ob: 8.00 Jutranji radijski dnevnik; 8.30 Kmetijski tednik; 9.00 Sv. maša iz župnijske cerkve v Rojanu; 9.45 Pregled slovenske tiska v Italiji; 10.00 Bogdan Novak: »Morska skrivnost in grajski strah«; 11.45 Vera in naš čas; 12.00 Narodnostni trenutek Slovencev; 13.00 Opoldanski radijski dnevnik; 13.20 Glasba po željah; 14.00 Poročila in deželna kronika; 14.10 »Ob srebrni reki«. Izbor izseljeniške proze (Zora Tavčar); 15.30 Krajevne stvarnosti; 17.30 Šport in glasba.

■ PONEDELJEK, 14. junija, ob: 7.00 Jutranji radijski dnevnik; 8.00 Poročila; 8.10 Jugoslavija po letu 1945; 8.55 15 minut z...; 9.10 »Ljubi... ne ljubi«. (Mima Kapelj); 10.00 Poročila; 11.30 Ivan Tavčar: »Cvetje v jeseni«; 12.00 Kamen in sonce (egiptovski dnevnik); 12.40 Koroška poje; 13.00 Opoldanski radijski dnevnik; 13.20 Gospodarska problematika; 14.00 Poročila in deželna kronika; 14.10 Glasbene pravljice; 15.00 Nikoli ni prepozno za učenje; 15.30 Mladi val; 17.00 Poročila in kulturna kronika; 17.10 Mi in glasba.

■ TOREK, 15. junija, ob: 7.00 Jutranji radijski dnevnik; 8.00 Poročila in deželna kronika; 8.10 Zvočna ropotarnica; 10.00 Poročila; 11.30 Ivan Tavčar: »Cvetje v jeseni«; 12.40 Koroška poje; 13.00 Opoldanski radijski dnevnik; 13.20 Glasba po željah; 14.00 Poročila in deželna kronika; 16.00 Mladi val; 17.00 Poročila in kulturna kronika; 17.10 Mi in glasba; 18.00 Marjan Tomšič: »Romeo in Julija« — radijska igra.

■ SREDA, 16. junija, ob: 7.00 Jutranji radijski dnevnik; 8.00 Poročila in deželna kronika; 8.10 Narodnostni trenutek Slovencev; 10.00 Poročila; 11.30 Ivan Tavčar: »Cvetje v jeseni«; 12.00 Male skrbi — veliko veselje; 12.40 Koroška poje; 13.00 Opoldanski radijski dnevnik; 13.20 Na goriškem valu; 14.00 Poročila in deželna kronika; 14.10 Na goriškem valu; 15.30 Mladi val; 17.00 Poročila in kulturna kronika; 17.10 Mi in glasba.

Današnji čas gotovo ni več doba frontalne konfrontacije velesil, značilne za dolga povojna desetletja hladne vojne med Vzhodom in Zahodom. Z berlinskim zidom so se po letu 1989 porušili tudi drugi zidovi-padel je komunistični imperij, razsula se je Sovjetska zveza, nastale so nove državne tvorbe. V jugovzhodni Evropi je razpadla Jugoslavija, prišlo je do nastanka samostojnih republik. Medtem ko se je Slovenija kljub tragični, a kratki junijski vojni leta 1990 znala izkibacati iz balkanskega objema in danes že polnopravno sedi v OZN in v Evropskem svetu, se je za Hrvaško drama šele začela in se vlekla z večmesečno kruto osvajalno vojno Srbov. Da o Bosni-Hercegovini niti ne govorimo, saj je tamkajšnja dramatična kriza še v polnem teku kljub vsem ponesrečenim mirovnim poskusom.

Svet se je trenutno oddahnil v velikih kriznih okvirih. Vojna na Srednjem vzhodu je bila zadnji večji poskus posebej ZDA za aktivno vojaško intervencijo. Iste ZDA pa tako včeraj pod Bushem kot sedaj pod Clintonom oklevajo za kakršnokoli obliko posega na Balkanu. Partner Washingtona je seveda še vedno Moskva, a mnogo bolj okrnjena in brez imperija, čeprav še vedno z velikim ozemljem. Zlasti jedrska oborožitev danes ne pomeni več smrtonosne nevarnosti in pogubne tekme Vzhod-Zahod, kot je to bilo vse od Stalina dalje. Teorija o omejeni suverenosti držav socialističnega tabora je šla v grob z njegovim tvorcem — Leonidom Brežnjevem, zadnjim osvajalnim rdečim carjem našega stoletja, ki je to svojo proslulo teorijo tragično preizkusil najprej na Češko-slovaški, nato še v Afganistanu.

Zakaj ni kljub temu razloga za pesimizem

že izgubili. Gre le za izgubljeno bitko, iz katere pa izhajajo dragoceni nauki za naše ravnanje v prihodnosti.

Slovenska skupnost je tako na deželnih kot zlasti na pokrajinskih volitvah napredovala tako po številu glasov kot v odstotkih. S tem so volivke in volivci zgovorno pokazali, kakšna naj bo nadaljnja pot. »Lobiji«, ki smo jih omenili, torej že danes nimajo več nekdanje moči in je bodo gotovo imeli vedno manj, hkrati se vidno krepijo vrste tistih naših rojakov, ki so do grla siti podrejene vloge »ministrantov« v italijanskih vsedravnih strankah. Vedno več je ljudi, ki so priprav-

In tega si Gorbačov ni več upal poskusiti v baltskih državah, ki so se prav ob koncu osemdesetih let prve odcepile od že umirajoče ZSSR.

Ravnovesje sil med obema svetovnjima velesilama je narekovala atomska oboroževalna tekma in osvajalni načrti zlasti Sovjetske zveze. Pa danes? Pojem političnega ravnovesja je sicer že star. V moderni zgodovini je najbolj prišel do izraza po Dunajskem kongresu leta 1815, ko se je v takratni ponapoleonski Evropi čutila potreba (med vladarji), kako znova urediti medsebojne odnose in zaščititi velike interese takratnih velesil. Tu je tedaj prednjačil predvsem avstrijski kancler knez Metternich, imenovan »kočijaž Evrope«, za njim pa še Castlereagh (Anglija) in Nesselrode (Rusija).

O tem zelo poglobljeno piše nekdanji ameriški državni tajnik Henry Kissinger, ko med drugim pravi: »Glavni problem mednarodnega miru obstaja torej v tem, da se zahteve legitimnosti vzporidijo z rekviziti varnosti, tako da nobena sila ne more udejanjiti svojega nezadovoljstva v revolucionarno politiko; obenem pa še uravnovesiti razmerja sil za preprečitev agresij, ki bi jih izzvali razlogi, različno od samih pogojev za mir.«

Seveda ni tu namen zaustaviti se ob Metternichovi viziji Evrope in sveta, čeprav je še veliko misli, ki lahko zgovorno osvetlijo tudi politična ravnovesja našega stoletja in našega časa še posebej. Pa še Kissinger: »Toda popolno ravnovesje je nemogoče, in to ne samo zaradi težav, kako predvideti napadalca. Je nekaka himera predvsem zato, ker so države, ki navzven lahko izgledajo kot dejavniki kakega varnost-

nega sistema, navznoter pa živijo kot izraz določenega zgodovinskega razvoja. Nobena država se namreč ne bo podvrgla nikdar kakemu načrtu, čeprav uravnovešenemu in »varnemu«, ki bi popolno zanikal lastno podobo.« — Kissinger tudi razlikuje dve vrsti ravnovesja: prvo je splošno, ki se kaže tvegano s strani določene sile ali skupine vsiliti svojo vo-

Občinska kriza v Nabrežini

Še preden so bili znani volilni izidi je tajnik sekcije Ssk za občino Devin-Nabrežina A. Terčon naslovil na župana Caldi-ja pismo, s katerim mu je sporočil, da Slovenska skupnost izstopa iz večinske koalicije. Navedel je razloge, zaradi katerih se je Ssk odločila za takšen korak, pri čemer je poudaril zlasti nezadovoljstvo z delovanjem uprave, za kar nosita odgovornost Krščanska demokracija in socialistična stranka. Ssk je že pred meseci predlagala razširitev sedanje koalicije na DSL, a iz tega ni bilo nič.

Župan Caldi je vzel na znanje vsebino pisma Slovenske skupnosti in izjavil, da bo naredil ustrezne zaključke, se pravi, da bo odstopil.

ljo drugim. Drugo pa je posebno, ki pa določa zgodovinski odnos med silami samimi.«

Današnje ravnovesje sil nima še izkristalizirane podobe, saj je še v marsičem »in fieri«, v fazi nastajanja. Če hočejo Združene države še ostati svetovna velesila, si morajo nedvomno zagotoviti mesto v svetovni areni (kot so npr. pokazale v Zalivski vojni). Rusija sicer verjetno ne bo mogla v vsem nadomestiti nekdanje ZSSR in v tem polnopravno tekmovali z Ameriko!

* * *

Problem ravnovesja med državami, zlasti velikimi, je bil vedno pereč. Naj pomislimo na čas Aleksandra Velikega ali Julija Cezarja pa spet na novejša obdobja, ki smo jih prej omenjali. Tudi naš čas kaže svoje. In če preidemo do političnega ravnovesja v svetovnem oziroma evropskem merilu na manjša regionalna področja, stvari tudi niso bolj enostavne. Sama stvarnost nekdanjih jugoslovanskih republik o tem najzgovorneje priča. Pa tudi v manjšinskem okviru lahko govorimo o ravnovesjih vsaj na ravni pluralistične delitve med nami. O tem pa kdaj pozneje.

a.b.

Bogat posvet o nadškofu Attems v Gorici

Nedosegljiv zgled strpnosti

V Gorici je bil v četrtek, 3. maja, zvečer v prostorih Trgovinske zbornice, mednarodni zgodovinski seminar z naslovom »Osemnajsto stoletje v alpskem prostoru: kultura in družba«. Mednarodni posvet zgodovinarjev je bil organiziran ob priliki popolne restavracije dvajsetih knjig-zvezkov, ki jih hranijo v goriškem arhivu goriške nadškofije o vseh pastoralnih obiskih prvega goriškega nadškofa Carla Michaela Attems. Nadškof in plemič Attems je bil goriški nadškof v letih 1752-1772 in je bil že v svojem času poznan kot izreden intelektualec in tudi zelo odprt mož, ki bi lahko bil za zgled strpnosti še danes svojim kolegom. Ker so takrat na ozemlju goriške nadškofije, ki je obsegala sedanje slovensko ozemlje, Koroško, trbiško pokrajino, vso furlansko nižino in celo Cortino D'Ampezzo, živeli Italijani, Nemci, Furlani, Ladinci in Slovenci, je pridigal o vseh teh jezikih in se je zato precej dobro naučil tudi slovenščine, katere dobro poznanje je tudi izrecno zahteval od vseh duhovnikov, ki so bili v službi na slovensko govorečem območju njegove škofije.

Na srečanju zgodovinarjev, ki ga je pripravil Inštitut za srednjeevropska kulturna srečanja, so govorili o času in kulturi na prostoru tedanje goriške nadškofije zgodovinarji iz Avstrije, Italije, Slovenijo pa je zastopal prof. Franc Kralj iz gimnazije v Vipavi. Franc Kralj je tudi sicer zelo dober poznavalec nadškofa Attems in še posebej njegovih stikov s Slovenci. O pastoralnih obiskih škofov v srednjem veku in njihovem zgodovinskemu pomenu vse do današnjih dni je govoril prof. Menozzi iz Trsta, o težkem in zelo zahtevnem restavriranju dvajsetih zvezkov-knjig, ki hranijo dokumente o pastoralnih obiskih nadškofa Attems pa je govorila prof. Jentile. Sledil je zanimivejši del zgodovinskega srečanja, ko je prof. Topper poročal o pastoralnih obiskih Attems na avstrijsko govorečem območju (prof. Topper se ni mogel udeležiti posveta in so zato njegov poseg prebrali), prof. Martina o obiskih na furlanskem, ladinskem in italijanskem območju ter prof. Kralj o Attemsovih pastoralnih obiskih na Slovenskem.

Izredno živo in prijetno predavanje prof. Franca Kralja je pokazalo, da je bil Attems človek velikega duha in predvsem dober dušni pastir in strpen človek. Prof. Kralj je v nadaljevanju prikazal tudi imeniten družbeni presek tedanjega prebivalstva na Tolminskem, na Krasu in na Vipavskem. Svoje predavanje je začel z imenitnimi malenkostmi, ki delajo zgodovino nekega naroda in neke osebnosti veliko. Tako je nakazal primer nekega duhovnika-barona iz Vipave, kateremu je goriški nadškof Attems ukazal, naj se v dveh letih nau-

Na sliki: prof. Kralj (levo) in prof. Tavano (foto Studio Reportage)

či slovenskega jezika. Ker je po desetih letih ugotovil, da se nemški duhovnik ni naučil slovenščine, ga je brez usmiljenja odstavil in poslal v nemško govoreče kraje. V Kraljevemu predavanju je bilo več takih iskrih podatkov. Tako so zanimivi zapisi o birmanju, ko je leta 1752 nadškof Attems v Bovcu birmal kar 3500 ljudi in v Kobaridu 3000, nadalje je zanimivo, kako je nadškof Attems skrbel za moralno zvestobo evangelijskemu nauku in je zato, da bi izvedel o lju-

deh, kaj si o čem mislijo, kar sam spovedoval preproste ljudi, zažigal je stare in oguljene mašne plašče, bil je zelo strog pri uvajanju zakonov in moralnih vrednot Tridentinskega koncila, katerega velik pristaš je bil. Predvsem pa je zanimivo, kaj vse sta dva notarja, ki sta nadškofa spremljala na pastoralnih obiskih, zapisala v latinščini in italijanščini o ljudeh, navadah in o številu cerkva na Slovenskem. Iz teh dokumentov zvemo veliko o cerkvah, ki so tekom časa izginile, ker so

bile slabo oskrbovane ali pa zato, ker so bile neprimerne za cerkveno rabo. Prof. Kralj je izredno lepo naštel podatke, ki se jih da izluščiti iz Attemsovih pastoralnih obiskov. Seminar o Attemsu je pokazal, da se tega velikega nadškofa res spleča študirati in predvsem pa poznati. Prav zato je tudi pomembna letos izdana knjiga Lojzke Bratuž pri Založbi tržaškega tiska Attemsovih pridig. Lepo pa bi bilo, če bi izšla v kakem zborniku predavanja omenjenega seminarja, ki je bil v Gorici.

Poznavanje naše preteklosti nam lahko samo koristi, predvsem pa je lahko tako cerkvenim kot posvetnim glavarjem današnjih dni na Goriškem nadškof Attems samo nedosegljiv zgled strpnosti in pravičnega občevarja z ljudmi različnih narodov, ki že stoletja živijo na istem kosu zemlje. V tej optiki se kažejo današnji politiki in vsi tisti, ki nas in predvsem našo slovensko manjšino upravljajo, pravi pritlikavci, ki ne sežejo velikemu nadškofu Attemsu niti do kolen, kaj šele do pasu. In tudi tokrat imajo tisti, ki trdijo, da zgodovina ni učiteljica življenja, na žalost spet prav, kajti iz zgodovine se nismo prav ničesar naučili, posebno pa še tisti ne, ki nam kratijo kot manjšinskim Slovincem osnovne pravice, pa najsi so to pravice na cerkvenem ali pa na političnem področju. To pa je tudi zgodovinarski posvet o družbi na naših tleh v 18. stoletju zelo lepo pokazal.

Jurij Paljk

Na Koroškem je umrl duhovnik in neutrudni narodni delavec dr. Pavel Zablatnik

Cerkev in pokopališče v Bilčovsu na Koroškem sta v četrtek, 3. junija, bila premajhna za ogromno množico ljudi iz vseh treh koroških dolin Zile, Roža in Podjune ter za predstavnike ustanov in organizacij iz Slovenije, a tudi iz Gorice, ki so kljub dežju prišli, da bi se udeležili pogreba duhovnika, šolnika, narodopisca in vsestranskega kulturnega delavca, dvornega in duhovnega svetnika dr. Pavla Zablatnika. Rajni pa je bil predvsem človek veselega in odprtega značaja, ki je znal ustvariti med sodelavci in sogovorniki optimistično počutje in pripravljenost za delo.

Kaj je ta narodni in duhovni voditelj, ki je umrl v svojem 81. letu starosti, pomenil za slovenski življenj na Koroškem, je pričala predvsem ta množica. Na žalni seji pred pogrebom pa so se Pavla Zablatnika spomnili predstavniki organizacij, v okviru katerih je rajni vse svoje življenje deloval, in sicer Jože Kopeinig v imenu Mohorjeve družbe, dr. Matevž Grilc v imenu Narodnega sveta koroških Slovencev, Krščanske kulturne zveze in Enotne liste. Na žalni seji je Slovensko prosvetno zvezo in Zvezo slovenskih organizacij zastopal dr.

Brumnik, medtem ko je prof. Jože Wakounig spregovoril v imenu bivših kolegov na Zvezni gimnaziji za Slovence, kjer je Zablatnik učil vse od ustanovitve in bil tudi njen 10-letni ravnatelj, v času, ko je ta šolska ustanova dobila svoje nove prostore. Koroškega deželnega glavarja je zastopal poslanec v dež. zboru Uster, v imenu Republike Slovenije pa se je

Zablatnika spomnil državni sekretar dr. Vencelj.

Pogrebno bogoslužje je vodil celovški nadškof msgr. Kapellari, ob oltarju pa je stalo še kakih 60 duhovnikov. Tudi v cerkvi je prišla do izraza rajnikova angažiranost v šoli, v tem smislu se mu je zahvalil njegov bivši

M.T.

III ▶ 6

Dr. Pavel Zablatnik (v sredi) s svojima naslednikoma pri Krščanski kulturni zvezi dr. Jankom Zerzerjem (desno) in Lovrom Kasljem

Mednarodno letališče Trst in perspektive razvoja turizma v severnem Jadranu

Dne 29. maja je bilo na mednarodnem letališču pri Ronkah zanimivo posvetovanje na temo: Mednarodno letališče Trst in perspektive razvoja turizma v severnem Jadranu. Organizator posvetovanja je bil Konzorcij za letališče FJK.

Uvodni pozdrav je imel predsednik konzorcija Marocco, ki je strnjeno prikazal sedanje stanje in perspektive tega letališča. Tudi sam sem nastopil z obsežnim referatom z naslovom: **Vloga, mesto in pomen letalskega prometa za razvoj gospodarstva in turizma.** Prikazal sem marketinško filozofijo in prakso s posebnim poudarkom na možnosti nadaljnega razvoja gospodarstva in turizma zlasti v radiusu okoli 100 km od letališča Ronke. Pri tovrstnih obravnavah je potrebno celovito obvladovanje marketinškega spleta, kjer izhajamo iz tržnih danosti. Kakor ima vsaka dežela svoje značilnosti, tako ima tudi to letališče velike primerjalne prednosti in zgodovinsko ozadje. Glede na dejstvo, da se mlada Slovenija želi čimhitreje vsestransko povezati z združeno Evropo, bo omenjeno letališče vedno bolj zanimivo za Slovenijo, zlasti za Primorsko. Podrobnosti iz mojega referata so razvidne v zborniku del v slovenskem in italijanskem jeziku z omenjenega posvetovanja. V prosti interpretaciji sem podčrtal kadrovske funkcije, psihologijo, organizacijo in poslovno slehernega, ki se ukvarja s turizmom in letalskim prevozom. Izrazil sem tudi prepričanje, da bo vsaj enkrat letno na tem letališču kakšno zanimivo strokovno mednarodno posvetovanje, kar potrjujejo dosedanje možnosti in dose-

ženi uspehi uprave omenjenega letališča.

Zanimiv referat je podal Franco Richetti, ki je direktor podjetja za turistično promocijo Furlanije-Juljske krajine. Celovito je podal iniciative in projekte omenjenega podjetja za razvoj turizma v tej regiji. Iz Republike Hrvaške sta z referati sodelovala Aldo Blažič — direktor Kvarner Expressa — Istra Pula in Lina Marok iz opatijskega podjetja KEI — Kvarner Express International. Oba sta postregla z analitičnimi podatki istrskega turističnega gospodarstva s posebnim poudarkom na turistično sodelovanje med Italijo in Hrvaško. Od hrvaških referatov je bil zanimiv prikaz turistične ponudbe Istre in možnosti sodelovanja med letališčem v Puli in tržaškim letališčem. Le-to je podal Franko Beaković — direktor družbe ADRIATIC iz Poreča.

Z referatom je nastopil tudi Dušan Luin, dipl. oec. — direktor sektorja za turizem podjetja HIT Nova Gorica, ki je nazorno prikazal primerjalne prednosti Slovenije, zlasti tistih regij, ki gravitirajo k letališču Ronke. Ravno tako je bil na strokovni višini referat Roberta Cividina — predsednika firme FIAVET. Podal je »Perspektive in tendence turističnih tokov med Italijo in vzhodno Evropo«.

V razpravi so sodelovali ugledni predstavniki letalskih in turističnih družb, od katerih bi posebej omenili Giuseppa Dobrinjo letalske družbe MALEV Budimpešta in Hedwig Deiner — komercialne predstavnice Luft-hanse za Furlanijo-Juljsko krajino.

Delo mednarodnega posvetovanja so spremljali številni novinarji in TV poročevalci iz Italije, Slovenije in od drugod. Organizator je udeležence pogostil med posvetovanjem in po posvetovanju. V ta namen je natisnil več manjših in večjih ličnih plakatov. Organizator in udeleženci so bili s tem posvetovanjem zadovoljni in upajo na nova tovrstna srečanja.

dr. Gabrijel Devetak

Volitve 6. junija

V Severni Italiji Liga, v Srednji DSL

Kakih enajst milijonov volivcev je bilo v nedeljo, 6. junija, poklicanih k volilnim žaram, da sodelujejo pri oblikovanju novih občinskih in pokrajinskih uprav. Med drugim so bile občinske volitve v dveh največjih mestih na severu države, to je v Milanu in Torinu. Volitve so potekale po novem volilnem redu, po katerem se župani volijo neposredno.

V Milanu je prodorno zmago dosegla Severna liga, ki je zbra-

la nad 40 odstotkov glasov, njen kandidat za župana pa je prejel nekaj glasov manj, a je še vedno daleč pred njegovim tekmečem, ki pripada Orlandovi mreži, a so ga podprli tudi pripadniki Demokratične stranke levice. Dne 20. t.m. bodo med njima ožje volitve, ker noben kandidat ni 6. junija prejel absolutno večino glasov.

Tudi v Turinu je najmočnejša stranka Severna liga, njen kandidat za župana pa ni prodril in se ne bo udeležil ožjih volitev v nedeljo, 20. junija.

Zanimivo je dalje, da je v obeh teh velikih mestih stranka komunistične prenove zbrala več glasov kot Demokratična stranka levice. Slednja pa je dosegla velik uspeh v Srednji Italiji, zaradi česar je v vsedržavnem merilu danes vodilna italijanska politična sila.

Krščanska demokracija je predvsem zaradi številnih škandalov doživela velik osip glasov, četudi je ostala vplivna politična sila, kar velja predvsem za Južno Italijo. Zelo hud poraz je doživela socialistična stranka.

Izidi zadnjih volitev vsekakor kažejo, da si volilni zbor želi sprememb. Sedanji parlament prav gotovo ni več odraz dejanskega političnega stanja v državi, zaradi česar je treba predvideti predčasni razpust obeh zakonodajnih zbornic in razpis državnozbornih volitev morda še letos. Volitve pa naj potekajo po novem, in sicer večinskem volilnem redu.

Zakon o zunanjetrgovinskem poslovanju

Od 27. marca 1993 velja nov Zakon o zunanjetrgovinskem poslovanju, ki je nadomestil prevzet jugoslovanski zakon. S tem je Republika Slovenija dopolnila vrzel tudi na tem področju. Mlada Slovenska založba iz Ljubljane je pred nedavnim izdala omenjeni zakon s komentarjem v obliki knjižice na 62 straneh. Komentar k zakonu bo osvetlil določene podrobnosti pri praktični uporabi zakona, zlasti pri mednarodnem poslovanju, ki se nanaša na proizvodne kooperacije, začasni uvoz, konsignacijo, leasing itd.

Podjetja, ki se pripravljajo na ustanovitev novih podjetij, kakor tudi zasebniki, bodo imeli olajšano delo na tem področju, ker zakon ukinja vpis zunanjetrgovinske registracije v postopku ustanovitve podjetja. Ukinja se dovoljenja za izvozno-uvozno carinjenje blaga, ukinjajo se dovoljenja za sklepanje kompenzacijskih pogodb in številne druge evidence v mednarodni menjavi. Po novem zakonu so zasebniki (fizične osebe), ki so registrirani za opravljanje dejavnosti, na področju opravljanja trgovinske dejavnosti in posledično tudi v zunanjetrgovinskem poslovanju izenačeni s podjetji. V tej knjižici s komentarjem imamo na enem mestu podan pregled posebnih oblik poslov v zunanji trgovini, posebne določbe o izvozu in uvozu, vključno z začasni izvoz in uvoz. Zlasti mlajši podjetniki, ki se uvajajo v mednarodno poslovanje, morajo poznati režime izvoza in uvoza blaga, dolgoročno proizvodno kooperacijo in niz pogojev, ki jih morajo izpolnjevati blago in storitve pri mednarodni menjavi. Opravka imamo s številnimi listinami, ki spremljajo blago pri izvozu in uvozu.

Za opravljanje storitev tujih oseb v Sloveniji kakor tudi za opravljanje gospodarskih dejavnosti v tujini imamo le nekaj krajših členov, ki na zelo razumljiv način opredeljujejo omenjeno dejavnost. Za izdajo nekaterih listin pri izvozu slovenskega blaga ni več edina Gospodarska zbornica Slovenije ampak tudi druge institucije.

Zanimivo je 9. poglavje zakona, ki obravnava pospeševanje izvoza blaga in storitev, kjer lahko slovenska vlada predpiše vračilo carinskih, davčnih in drugih dajatev. Zakon natančno opredeljuje tudi kazenske določbe za gospodarske prestopke in prekrške.

Prepričani smo, da bo direktor Slovenske založbe Mendi Kokot sproti izdajal tudi druge zakone s komentarjem in s tem prispeval k hitrejšemu vključevanju našega gospodarstva v mednarodne tokove in seznanjanju tujih podjetnikov s slovensko zakonodajo.

dr. Gabrijel Devetak

Dve prireditvi openske Vesele pomladi

Zbori Vesela pomlad z Opčin so imeli konec prejšnjega tedna dve prireditvi. V soboto, 5. junija, so imeli v gosteh mešani zbor Ars Nova iz Clusoneja pri Bergamu, s katerim že več let sodelujejo, dan kasneje pa je bila v parku Finžgarjevega doma prijetna kulturna in družabna prireditev.

Na sliki: (foto S. Ferrari) pevci mešanega zbora Vesela pomlad med nastopom

Slovenska skupnost Gorica se iskreno zahvaljuje vsem svojim rojakom in prijateljem, ki so na pokrajinskih in deželnih volitvah v tako velikem številu podprli edino slovensko stranko in na ta način prispevali k njenemu prodornemu uspehu. Doseženi rezultati so več kot ugodna osnova za drugi krog pokrajinskih volitev, na katerih bomo izbrali predsednika. To bo pravzaprav odločilno dejanje, ki bo lahko omogočilo naše mesto v pokrajinskem svetu, zato se vsem volilcem za odgovoren nastop 20. junija še posebej priporočamo.

V DSI o Brižinskih spomenikih

V Društvu slovenskih izobražencev v Trstu so v ponedeljek, 7. junija, predstavili najnovejšo znanstvenokritično izdajo najstarejšega slovenskega pisanega dokumenta — Brižinskih spomenikov, ki so nastali približno pred tisoč leti. Delo je izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Na večeru v DSI so spregovorili štirje strokovnjaki SAZU, ki so sodelovali pri izdaji: Janko Kos, Tine Logar, Igor Grdina in Jože Faganel. Brižinski spomeniki so obdelani iz različnih vidikov — gre za popolno znanstveno delo — obenem pa je tekst preveden tudi v sodobno slovenščino, latinščino, nemščino in angleščino. Strokovnjaki SAZU so se obenem tudi odločili za izdajo popolnega faksimila Brižinskih spomenikov po originalu, ki ga hrani Bavarska državna knjižnica v Muenchnu.

»V naravo veselo...«

vabi vse šolske otroke Sklad »Mitja Čuk« v Park Finžgarjevega doma na Opčinah v **soboto, 12.6.1993, od 9. ure dalje.**

Otrokom bomo nudili malico, kosilo, pijačo in zabavo zastonj. Tudi odrasli ne bodo lačni.

Prinesite stare igrače in stripe za »boljši sejem« in odejo za na travo.

V petek, 11. junija, ob 19. uri v cerkvi v Biljani v Brdih

Gledališka skupina BESEDA

Aleksij Pregarc

BOŽJI VITEZ

NA SLOVENSKI ZEMLJI

(odrska lepljenka o škofu Antonu Martinu Slomšku)

krstna izvedba

Režija: Aleksij Pregarc

In memoriam France Štiglic

Počivajte v miru »na svoji zemlji« gospod France

Koritnica pri Grahovem ob Bači

Nikoli se nisem čutil poklicanega, da bi kakorkoli skušal ovrednotiti ali pa razčleniti kateri koli film, ker vem, da je in ostane za vsakim, še tako nejasnim filmskim sporočilom, cel kup nijans, ki so neznane povprečnemu gledalcu, so pa za uspeh tega ali onega filma izrednega pomena.

Prav na to sem se spomnil, ko sem izvedel za smrt režiserja in pedagoga Franceta Štiglica. Prvič sva se srečala nekega jesenskega popoldneva pred dvajsetimi leti v Baški Grapi. Prišel je s skupino študentov. Dozdeva se mi, da so bili slušatelji Fakultete za gledališče, radio, film in televizijo iz Ljubljane. V tistem času je bilo malo nerodno, za Tolminsko pa kar nevarno, vstopati v župnišča. Skromno, pa z veliko mero kulture in spoštovanja se je predstavil in me v polglasni govorici, ki je bila njemu lastna, vprašal: »Kje mislite postaviti tisto Jovanovičevo deblo, kot spomin na moj film Na svoji zemlji?« S tedanjimi lokalnimi oblastmi smo se dogovorili, da bita spomenik bil na robu župnijskega vrta in parkirišča, kjer je še danes.

France Štiglic je bil navezan na Baško Grapo. Prav njegov film Na svoji zemlji, ki so ga snemali leta 1948, torej prvo leto po priključitvi Primorske Jugoslaviji, na Koritnici pri Grahovem ob Bači je pustil pri tamkajšnjih prebivalcih svojstven spomin. Kadarkoli ga predvajajo na televiziji, je Baška Grapa v tistem času dobesedno izumrla. Pred Baškograparje se na ekranu zvrstijo spomini na njihove najbližje in najdražje, ki so že davno umrli, so pa v filmu sodelovali kot statisti. Film sam ima tudi na etnološkem področju svojstveno veljavo, saj se je kraj zlasti po potresu zelo spremenil in je postal popolnoma drugačen.

Tisto nedeljo, ko so na Grahovem ob Bači odkrili spomenik in se je France Štiglic zopet vrnil v Baško Grapo, ni veliko govoril. Imel sem vtis, da samo opazuje in obuja neke spomine, ki so tudi zanj del neke zanimive zgo-

dovine. Pozdravil se je z vsakim, ki se ga je še spomnil, ali se mu je predstavil, z njim izmenjal nekaj stavkov, predvsem pa se je zaustavljal ob spominih na preproste »vaške igralce«, ki so mu služili kot statisti in ob katerih je znal iz pozabe osvežiti zelo zanimive dogodivščine. Povedal je zgodbo o fantu, ki ni hotel, da bi raztrgan in bos tekkel pred »fašisti« po vasi. O možu, ki se je skrtil, ko je zagledal »prave fašiste«, pa ga je žena vsa zaskrbljena s pol snemalne ekipe iskala kar cela dva dneva, pa še bi lahko našteval... Po končanem slavlju se je oglašil. To je bilo najino zadnje srečanje. Zahvalil se mi je za razumevanje in mi tudi povedal, kar sem sicer slutil, da so prvotno mesto za ta spomenik določili pristojni organi v sredini župnijskega vrta, ne da bi koga kaj vprašali. Smatrali so, da so po partizanski logiki »še vedno popolni gospodarji na svoji zemlji«. Po ovinkih jih je opozoril, da obstaja neki pravni red. Zato me je tudi pred časom obiskal, še preden so postavili spomenik... Prav v tem se mi je ta mož pokazal v izredno lepi luči, saj je vedel, da vaški odnosi morajo biti urejeni, že tako se je tedaj Baška Grapa neusmiljeno izseljevala.

Čeprav sva živela vsak na svojem koncu Slovenije, sva se vsaj včasih slišala po telefonu. Zlasti ga je zanimala ta ali ona kritika o nekaterih režiserjih, ki so občasno prikazane v živo na italijanski televiziji.

V naši slovenski narodni zgodovini bo brez dvoma ostal zapisan kot pionir pri uveljavitvi slovenske govorjene besede, zlasti v likih Staneta Severja, Štefke Drolčeve, Vladimirja Skrbinška, Majde Potokarjeve, Zlatka Šugmana, Lojzeta Potokarja in še mnogih drugih.

Najrazličnejše so ga ocenjevali. »Nestor slovenskega filma«, ga imenuje Matul. Za Bojana Štiha je bil »podkralj v slovenskem filmu...«. Kljub celi kopici priznanj, ki jih je dobil, čeprav so nekatera tudi vprašljivi-

va, je v tedanji Jugoslaviji dobil skoraj vsa, ki jih je kulturnik v tistem času lahko dobil.

Italija se mu je oddolžila z redom Viteza Republike. V Sorrentu so mu na De Sicovih dnevih dali celo zlato Sireno. Slovenski kritiki mu niso bili vedno naklonjeni. Zato jih je ožigosal, da »kar se tiče Slovenije, imajo filmsko kritiko pod monopolom nezanesljive ženske — slovenske tetke.« Spominjam se, da mi je omenil tudi to: »Leta 1962 je posnel film Tistega lepega dne, po Kosmačevi noveli. Sneman je bil v Šentvidu — Podnanosu pri Vipavi. Še danes so v tamkajšnjem župnišču fotografije o tem snemanju. Slovenska kritika si ga je tedaj privoščila z molkom. On pa jih je mimogrede uščipnil, da je komedija pretrd oreh za zapete Slovence, kar je tudi veljalo vsaj za določeno slovensko politično obdobje...«

S Francetom Štiglicem odhaja oseba, ki je kljub najrazličnejšim takšnim in drugačnim pripetljajem bila eden nosilnih stebrov pri slovenski kinematografiji in bo s tem odšel v zgodovino slovenskega filma, saj je tudi posnel prvi zvočni celovečerni film Na svoji zemlji.

Ambrož Kodolja

Slovenski verniki iz Ronk poromali k Materi Božji v Chiampo

Predzadnjo nedeljo maja so slovenski verniki iz Ronk in Doberdoba poromali k Materi Božji v Chiampo, vasico blizu Vicenze. Ta božja pot je nastala v začetku tega tisočletja. Romarska maša je bila v cerkvi, daroval pa jo je doberdobski župnik A. Kodolja. Ob sončnih nedeljah so številni mašni obredi kar zunaj blizu votline, ki je enaka slavnejši iz Lurda.

Kip Brezmadežne ob votlini v Chiampu je izdelal pater Claudio Granzotto leta 1935. Bil je znan kipar, ki je ustvaril še mnogo drugih umetniških del; med temi je tudi hudič, ki nosi ob vhodu svetišča na Barbanu veliko školjko, v kateri je blagoslovljena voda. Francišškanski pater — umetnik Granzotto je bil tudi raziskovalec. Najbolj so ga zanimali fosili in veliko jih je tudi sam odkril. Našel je izredno zanimive okamenele rastlinske in živalske vrste, ki so že zdavnaj izumrle: glavonožci, navtilidi, amoniti in druga živa bitja iz paleozoika in mezozoika, torej in najstarejše in srednje geološke dobe. Tako je nastal zasebni francišškanski muzej, kjer si je mogoče poleg tega ogledati kar 74 različnih vrst marmorja in raznih predmetov, ki so jih prinesli misijonarji iz tretjega sveta.

Pred povratkom so se slovenski verniki iz Ronk z molitvijo sprehodili mimo veličastnih postaj križeve poti, ki je v bližini svetišča in je bila dokončana leta 1989.

K.M.

Na Koroškem je umrl...

dijak in kasnejši sobrat Isopp, podobno in za narodovzgojno delo bilčovski dekan Kassl, predstavnik duhovniške Sodalitete Kopeinig, faranka iz župnije Glinje, kjer je Zablatnik deloval zadnjih 15 let, ob teh pa še p. Žvegljč kot predsednik Mohorjeve družbe — Celje in msgr. Oskar Simčič kot predsednik Goriške Mohorjeve družbe. Zablatnika sta se spomnila kot neutrudnega in navdušenega mohorjanskega delavca, narodnjaka in sploh človeka, ki je bil s svojim delom in življenjem pričevalac vrednot, katerim naj bodo zvesti tudi sedanji rodovi.

Pri odprtem grobu so spregovorili še dr. Janko Zerzer kot njegov naslednik pri vodstvu Krščanske kulturne zveze, prof. Reginald Vospernik v imenu profesorskega zbora in Združenja staršev slovenske zvezne gimnazije, prof. Lauseggerjeva kot asistentka na Inštitutu za slovansko filologijo, na katerem je sodeloval tudi Zablatnik, na koncu pa prof. Peter Fister, ki se mu je zahvalil za vse delo, ki ga je opravil na področju narodopisja, saj je bil dr. Zablatnik znan etnograf, avtor številnih strokovno zelo tehničnih študij.

Pogreb pokojnega Pavla Zablatnika je bil torej prava manifestacija in spodbuda za njegove sobrate in sodelavce, da nadaljujejo po poti, ki jo je ta neutrudni in vedno optimistični duhovnik začrtal s svojim življenjem in delom.

Odobren repertoar SSG za sezono 1993/94

Upravni svet Slovenskega stalnega gledališča je prejšnji teden sprejel repertoar za prihodnjo sezono 1993/94. V abonmaju bodo naslednja dela:

- Ronald Harwood:** Garderobier
- Alojz Rebula:** Operacija Timava (krstna uprizoritev)
- Miroslav Krleža:** V agoniji (ob stoletnici avtorjevega rojstva)
- Helmut Peschina:** Boš že videla (monodrama)
- Sugar** — glasbena komedija (Nekateri so za vroče).

Kar zadeva predstavo za mlajše, gostovanja itd. bo upravni svet odločal kasneje, kot bo slika o finančnih sredstvih, ki bodo na razpolago v prihodnji sezoni, jasnejša.

Mimo rimskih vodnjakov...

Jadraniu! Obisk, ki ni samo protokolaren, ampak tudi — človeški...

Po končanih delovnih obveznostih pa naju je v pristni slovenski družbi uradnega predstavnika republike Slovenije še za slovo pozdravil osvežujoč vodnjak pred Pantheonom, tem zgodovinskim templjem, v katerem so tudi vklesana imena slovenskih krajev Goriške v prvi vojni...

Evropska kultura v Gradcu

Gradec na avstrijskem Štajerskem je od Evropske skupnosti prejel nalogo, da letos organizira že tradicionalni Evropski kulturni mesec. Od 24. aprila do 6. junija bodo na številnih prireditvah predstavili pomembne evropske dosežke v literaturi, gledališču, filmu, arhitekturi, glasbi in likovni umetnosti. Večina prireditev bo izhajala iz konkretnih dogodkov. Na področju arhitekture bo na primer »Staromestni kongres« razpravljala o problematiki »Obnove po vojnih rušenjih — toda kako?«, pri tem pa bo analiziral tragično uničevanje kulturnih spomenikov na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini tudi na podlagi izkušnje iz druge svetovne vojne.

V tej zvezi bo predstavljen filmski in slikovni material o povojni obnovi v Nemčiji, Veliki Britaniji ali na Poljskem, prireditelji pa bodo z oziranjem na dane okoliščine skušali organizirati strokovne ekskurzije v poru-

Predpočitniški »Galeb«

S koncem tega šolskega leta je za nekaj časa »odšla na počitnice« tudi otroška revija Galeb, ki izhaja v Trstu. Pred nekaj dnevi je izšla 10. številka. Revija objavlja tudi tokrat vrsto prijetnih pravljic in pesmic za otroke, zelo lepe pa so barvne ilustracije, ki jih lahko občudujemo prav na vsaki strani, saj je vsaka zgodba opremljena tudi z eno ali več risbicami.

Uredništvo Galeba je že izbralo najlepše risbe, ki bodo prihodnje leto krasile naslovne strani revije. Natečaja na temo »Od septembra do junija« se je udeležilo zelo veliko število otrok, zmagali pa so osnovnošolci od Sv. Ivana, Barkovelj, Dobrovega v Brdih, od Sv. Jakoba, iz Ulice Donadoni, Peska, Trebč in Opčin.

Revijo sta v letošnjem šolskem letu prvič vzela v svoje roke glavna urednica Majda Železnik in odgovorni urednik Dušan Udovič in nadomestila dolgoletnega urednika Lojzeta Abrama.

šena mesta in vasi Hrvaške, na koncu posvetovanja pa bi naj sprejeli poseben memorandum Evrope o obnovi porušenih področij Hrvaške in Bosne in Hercegovine.

Gradec bo v času evropskega kulturnega meseca pravo slovensko duhovno okno v svet. Na tematskih pogovorih o literaturi se bodo predstavili mladi književniki iz več evropskih mest, med njimi iz Ljubljane in Zagreba.

Zborovskega festivala se bodo udeležili tudi slovenski pevci. Študentje iz Benetk, Gradca, Ljubljane in Milana bodo razpravljali o »novi arhitekturi v starih strukturah«. Med posebno zanimive prireditve pa sodi retrospektiva slovenskega filma iz let 1950, 1960 in 1990 z vrsto filmskih del, ki se prvič reprezentativno pojavljajo na večji evropski prireditvi. Med drugim bodo predvajali filme »Samorastniki«, »Idealist«, »Umetni raj«, »Rdeči Boogie«, »Ljubezen na odoru«, »Kavarna Astoria«, »Grajski biki«, »Balada o trobenti in oblaku«, »Dolina miru« — in še vrsto drugih, ta festival slovenskega filma pa bodo v razširjeni obliki skoraj istočasno ponovili v Celovcu. Naj ob tem uveljavljanju slovenske kulture v svetu še omenim, da je Svet Evrope za kulturo in izobraževanje podelil posebno nagrado novemu vzornu urejenemu Muzeju soške avstrijsko-nemške italijanske fronte v I. svetovni vojni v Kobaridu zaradi »objektivnosti predstavitev zbirke in zaradi izrazite protivojne sporočilnosti.«

Lev Detela

Društvo slovenskih izobražencev prireja ob sklepu sezone 1992-93

Večer z Vinkom Beličem

pred njegovo bližnjo 80-letnico

Svečano in prijateljsko srečanje bo v ponedeljek, 14. junija, ob 20.30 v Peterlinovi dvorani v Trstu, Donizettijeva 3.

Bogata vsebina Škrata

Redno, kot vsak mesec, je tudi tokrat izšla nova številka revije Škrat, namenjene otrokom in odraslim, ki jo na Opčinah izdaja Sklad Mitja Čuk, znan predvsem zaradi svojega požrtvovalnega dela tudi s prizadetimi otroki. Odgovorna urednica je Jelka Cvelbar.

Uvodni članek Škrata je posvečen razmišljanju o boljši šoli, ki naj bi bila v bodoče predvsem bolj po meri otrok in manj sad nekakšnih kompromisov med zahtevami odraslih. Dr. Viljem Ščuka piše o najpomembnejših zdravstvenih pogojih za učenje, Jasna Merku o obisku v škedenjski Ludoteki, Suzi Pertot o tem, zakaj so pravljice potrebne, Stanka Čuk pa poroča

o seminarju za šolnike iz vse Italije, ki je potekal v Rimu. Zanimiv je tudi kotiček za male filateliste; o znamkah piše Peter Suhadolc. V Škratu najdemo tudi nekaj ugank in predlogov za igrice in gibanje na prostem, daljši članek pa je posvečen spominu pred kratkim umrle pesnice Ljubke Šorli, »ljubeznive gospe, ki je z besedo in dejanjem znala vlivati pogum in vedro kazati iz težav pot naprej...«

Sklad Mitja Čuk bo tudi letos organiziral nekaj poletnih srečanj za osnovno in srednješolske otroke. Podrobnejše informacije dobite v zadnji številki revije Škrat ali pa na sedežu Sklada, ki odgovarja na telefonsko številko 040/212289.

Junjsko Ognjišče

V Kopru je pred dnevi izšla najnovejša številka verskega mesečnika Ognjišče, ki se nam tudi tokrat predstavlja s pestro, raznoliko in zanimivo vsebino. Glavni urednik revije je Franc Bole. V junjskem Ognjišču najdemo članke iz raznih področij od pisem bralcev o najrazličnejših verskih vprašanjih do športnih vesti in novic iz sveta glasbe ter zanimivostih iz Slovenije. Priloga je tokrat posvečena Slovencem v Porabju, ki živijo na Madžarskem, v trikotniku med Muro in Rabo. O njih se je doslej premalo govorilo. V Ognjišču izvemo dragocene podatke o zgodovini Porabja, o vlogi Cerkve pri ohranjanju materinega jezika in slovenske zavesti med prebivalci tega »odrezanega« koščka domovine, ter o sem, kakšen je položaj Slovencev v Porabju danes in kakšni so obeti za prihodnost.

V rubriki Obletnica meseca je tokrat objavljen članek o živeljenju in mučeniški smrti Janeza Evangelista Mesarja, slovenskega misijonarja v Indokini v začetku 18. stoletja. Rodil se je avgusta 1673 pri Rihemberku. Omembe vreden je tudi interju s petimi sestrami iz družine Stopar iz Šentruperta na Dolenjskem, ki so se odločile za redovniški poklic. Vredno je prebrati tudi pogovor z biseromašnikom Ivanom Delpinom, duhovnikom, ki je bil rojen leta 1905 v Podgori pri Gorici. Že šest je popolnoma slep.

V Ognjišču najdemo tudi mnogo zanimivih podatkov od tu in tam. Krajši članek je posvečen tudi pokojni pesnici Ljubki Šorli z naslovom »Slovo močne krhke žene«.

* * *

Zadnji Celovski zvon

Ni dolgo tega, kar je v Celovcu izšla najnovejša številka revije Celovski zvon, ki izhaja štiri krat letno in obravnava verska, kulturna in politična vprašanja. Revija je vsebinsko precej bogata in raznolika. Njen glavni urednik je dr. Reginald Vospernik, ravnatelj Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu, v uredniškem odboru pa so znani slovenski avtorji tako iz matice kot tudi iz izseljenstva — celo iz Kanade in Argentine — in zamejstva. Pri Celovškem zvonu sodeluje tudi pisatelj Alojz Rebula.

Uvodni članek z naslovom »Neskončne koroške zdrahe?« je napisal sam odgovorni urednik. V svojem razmišljanju opisuje razmere, ki so presenetljivo podobne našim. Ugotavlja namreč, da se na avstrijskem Koroškem v teh mesecih ponovno prebujajo sovražna naravnost do Slovencev, saj se bližajo volitve v koroški deželni parlament. Takšno zadržanje pa se ponovi vsakič, ko gre »za stolčke«. Najboljše zdravilo za tak že kar patološki prastrah nekaterih poklicnih hujskačev pa je, še dodaja dr. Vospernik, da jim ne posvečamo preveč pozornosti.

V zadnjem Celovškem zvonu najdemo veliko aktualnih člankov z različnih področij, recenzije knjig, intervjuje, razmišljanja in literarne prispevke.

Business Forum - podjetniško srečanje

Dne 19. in 20.5.1993 je potekalo podjetniško srečanje v kraju Vittorio Veneto. Prisotni so bili poslovni partnerji iz 4 bivših socialističnih držav (Slovenija, Madžarska, Češka, Romunija).

Namen euromitinga — poslovne srečanja je bila vzpostavitev poslovnih kontaktov med italijanskimi podjetniki in tistimi, ki so aktivno razstavljali svoje proizvode na tem srečanju. Posebno priznanje velja predsedniku EURO-IN-MEETING, g. Albertu Boscagli in sodelavcem, ki so se izredno potrudili pri organiziranju in promociji razstavljalcev. Izdali so tudi praktičen in pregleden katalog razstavljalcev. Izredno zanimiv in pregleden je bil tudi katalog PROMART (Consorzio Regionale promosso dalla CNA Veneta) z navedbo številnih proizvodov v italijanščini in angleščini.

Od slovenskih firm so bile zastopane med drugim: LOMA IN-ZENIRING Ljubljana, FRIGOTRADE Dobriša vas, SLOVENETA Sežana, COMET Zreče, MITOL Sežana, INKUBATOR Sežana, ISKRA Šempeter, CICIBABY Miren in drugi.

dr. Gabrijel Devetak

Zdravnik svetuje

Sončenje

Pravilno sončenje je za zdravje neobhodno potrebno, saj ultraviolečni žarki v koži povzročijo nastanek aktivne oblike vitamina D. Slednji je bistven za presnovo kalcija in pravilno rast in presnovo kosti. Pri otrocih premalo sončenja povzroči krivice (rahitis). Drugi vzrok za to bolezen je uživanje

Dr. EDI KOŠUTA

premajhnih količin mleka, jajčnih rumenjakov, ribjega olja itd., se pravi hrane, bogate z vitaminom D. O tej bolezni bom govoril kdaj drugič, sedaj pa želim poudariti le, da jo preprečujemo s čim daljšim dojenjem otroka, z gibanjem na svežem zraku in s hrano, ki vsebuje vitamin D.

Druga skupina ljudi, ki mora zelo paziti na presnovo kalcija in torej tudi na sončenje, so ženske v menopavzi, kajti upočasniti morajo nastanek osteoporoze. Tudi zanje torej velja, naj se pravilno sončijo, gibljejo na svežem zraku in jedo hrano, ki vsebuje kalcij in vitamin D.

Sončenje spodbudi celice melanocite, da proizvajajo melanin,

ki daje koži zagorel videz. Melanin brani kožo pred prodornimi sočnimi žarki. Pretirano sončenje je zdravju škodljivo, saj povzroči opekline, postara kožo, pospeši nastanek gub, povzroča nastanek raka na koži. To velja še posebno danes, ko je plast ozona — naravnega filtra atmosfere — mnogo tanjša in je sončno žarčenje toliko močnejše. Prav zato odsvetujem sončenje od 10.30 do 15. ure, ko so sončni žarki najmočnejši. Če se želite izogniti nevarnim opeklinam, se morate sončiti postopno, prvi dan 30 minut, drugi dan 40, tretji dan 1 uro in to zjutraj ali pozno popoldne. Nikar se na začetku ne sončite v najbolj vročih urah, saj je koža popolnoma brez obrambe in sončni žarki nemoteno prodrejo v globino ter vas opečejo. Zato svetujem, da uporabljate primerno kremo za sončenje.

Ko je koža dobro zagorela, ste lahko več časa na soncu. Kar zadeva t.i. sončenje »top-less« svetujem previdnost, saj je koža dojke zelo občutljiva, zato se pazite opeklin, predvsem tiste, ki imate razne mastopatije, saj močno sončneje vname tkiva. Pomislite samo, kaj se zgodi pri sončarici. Ko greste na sonce, svetujem uporabo očal z UVA filtrom. Ugotovili so, da ti žarki daljnoročno pospešijo nastanek sive mreže (katarak-

te). Svetujem tudi klobuk na glavi, ki naj zasenči tilnik in vrat, tako da se izognete sončarici. Nevarno je zaspati na močnem soncu. Med spanjem se uravnavanje telesne toplote nekoliko spremeni in ste veliko bolj izpostavljeni sončarici.

Sončarica nastopi pri dolgotrajnem sončenju glave, tilnika in vratu, krajevna prekrvlenost se poveča, možgani nabreknejo in odpovedo. Taka oseba mora takoj v bolnico. Otroci so bolj izpostavljeni sončarici, ker imajo tanjšo lobanjo, zato ne smejo biti pod močnim soncem.

Če imate sveže brazgotine na koži, jih pokrite z obližem, kajti v nasprotnem primeru bodo potemnele in take ostale dalj časa. Kdor ima nevuse (materina znamenja) naj gre najprej na dermatološki pregled in se posvetuje z zdravnikom. Če ima kakšen sumljiv nevus, naj ga odstrani. Nevarno je namreč, da se spremeni v melanom (zelo nevarna vrsta kožnega raka). Če kakšen nevus nenadoma zraste ali vas začne srbeti, pojdite nemudoma k dermatologu.

Če se sončite kot sem vam svetoval, so razne tablete za sončenje odveč, prav tako pa tudi kreme, ki pospešujejo zagorelost. Slednje večkrat povzročijo alergijo.

Janko Jež

Giani Stuparich

(15) Ob stoletnici njegovega rojstva (1891-1991)

Šele Felice Venezian naj bi bil početnik iredentističnega protiavtstrijskega gibanja pri nas. Stiki liberalno-nacionalno usmerjenih krogov s temi tujci so postajali konkretnejši; posebno v naslednji fazi, ko na primer Caprin gosti Carduccija in ga s čolnom vodi po tržaškem zalivu in mu daleč na obzorju kaže našo Nabrežino, ki jo Carducci v svoji znameniti odi **Mirammar** naziva **Nabresina**, torej popolnoma po naše, čeprav ortografsko ne povsem pravilno. **Aurisina** je namreč poznejša skovanka protislovenskega razpoloženja. Torej s Caprinom in Carduccijem pridobiva iredentizem v Trstu stvarnejši pomen. Tudi Pascoli in Ojetti bi se mogla v tej zvezi omenjati, čeprav dajeta oba prednost zagovarjanju robustnejše italijanske osvajalne politike v Afriki.

Rad bi se zdaj navezal na zanimive podatke, zbrane v knjigi **Istra pod Italijo**, ki jo je napisal leta 1944 v Zagrebu Ernest Radetič. Z njimi si bomo lahko ustvarili kolikor toliko zanesljiv vtis, pravzaprav obris o dogajanju na področju organiziranega državnega iredentizma, čeprav bodo manjkale mnoge ploščice tega zanimivega mozaika.

Glavni stan piemontskega in sardinskega kralja Carla Alberta je izdal leta 1845 v Turinu brošuro **«Le Alpi che cingono l'Italia considerate militarmente»**. Že tedaj je postavljen program, ki ga bo kraljevina Italija dosegla šele s prvo svetovno vojno: »Strateške meje nove Italije morajo biti na vzhodu na Bitoraju, a na severu pred Ljubljano in morajo obsegati Istro, Reko, Bakar, Kraljevico in Krk ter Idrijo in Logatec«. Tedaj tudi italijanski intelektualni krogi niso nič vedeli o dogodkih, ki so skoraj stoletje kasneje prispevali k nastanku Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, nato Jugoslavije. Zavedali so se le, da bodo imeli opraviti z istrskimi Hrvati.

O teh je iredentist, imperialistični nadutež in vojnohujski zgodovinar Pacifico Valussi napisal v brošuri, izdani leta 1861 v Benetkah: »Istrski Slovani so narodnostno neosveščeni in nesposobni, da bi se razvili do stanja naroda, zato se bodo v najkrajšem času poitalijančili«. Asimilacija istrskih Hrvatov je bila torej načrtovana že mnogo pred pojavom fašizma. Gre za star italijanski načrt, ki so mu botrovali znana vladna predsednika Ricasoli in Crispi, bratje Cairoli in vsa bolj ali manj uradna italijanska politična javnost. Leta 1865 je neapeljski politik in general Guglielmo Pepe nagovoril Carla Alberta: »Pozdravil Vas bom kot kralja Italije šele tedaj, ko boste prestopili Sočo!« (Prospero Antonini: *Il Friuli orientale*, Milano 1865).

Italija je kljub porazu pri Custozzi in Visu zaradi svojega zavezništva s Prusko, zmagovalko proti Avstriji, pridobila Benetke in Beneško Slovenijo, s čimer se je njena meja zelo približala Trstu, kar je močno povečalo apetit italijanskih nacionalistov.

Predsednik italijanskega parlamenta Ricasoli je pisal zunanjemu ministru Viscontiju — Venosta 12. julija 1866, se pravi po Custozzi in Visu: »Ni za nas potrebno, da samo Tirolska postane italijanska, ampak tudi Istra. Brez Istre bo Avstrija za nas vedno gospodarica Jadrana. To je zame glavna točka in na tej zahtevi je treba najodločneje vztrajati«.

Pravijo, da je med bitko pri Visu zastopnik italijanske vlade, ki je bil vkrcan na ladji »Re d'Italia«, izginil med valovi skupaj z večino italijanskega vojnega ladjevja. Imel naj bi v žepu odlok italijanske vlade, s katerim je ta imenovala italijanskega kraljevskega komisarja v Trstu. O tem piše Diomila Miller v delu »Politica segreta italiana«. Italija je precenjevala svojo moč, zato je zaradi zavezništva s Prusko zmagala in od Avstrije dobila Benetke in vse ostalo. Spoznala pa je, da je Avstrija še vedno močna na kopnem in na morju. Čakati je bilo treba na ugodnejši trenutek. Medtem je Italija organizirala iredentistično delovanje znotraj in zunaj države, posebno v vsem obmejnem pasu z Avstrijo. Zelo važno vlogo je odigrala tajna organizacija »Italia irredenta« in »Lega Nazionale«. Pomembno nalogo sta pri nas imeli javni organizaciji »Dante Alighieri« in »Società ginnastica triestina«, ki sta zbirali in podpirali nacionalistično usmerjeno mladino. To je generacija, ki je pred našo vodila vsa pripravljala dela na terenu v pričakovanju dogodkov.

Avstrijsko habsburško cesarstvo je leta 1867 doživelo hud pretres z revolucijo na Madžarskem. Posledica je bila razkol. Odtlej imamo opraviti z Avstro-Ogrsko, ki je bila še vedno solidna državna tvorba, četudi je še vedno zanemarjala jugoslovanski in češki notranji problem, kar pa je bilo zanjo usodno.

Italija ni mogla biti večni avstrijski sovražnik, zato je leta 1882 sklenila z Avstrijo-Ogrsko in Nemčijo tako imenovani »Trojni pakt«. Pri dodeljevanju operativnih področij si je Italija zagotovila prosto delovanje na Balkanu, zlasti v Albaniji. Kot zaveznica Avstro-Ogrske se je smela zanimati za koristi zelo ozkih skupin sfanatiziranih iredentistov po Trstu, Istri, na Goriškem, na Reki, po hrvaškem otočju in mitični Dalmaciji, ki je postajala važna v mednarodnem arheološkem znanstvenem svetu po iskanju nekdanjega sedeža ilirskih Dalmatov-Delminiumu. Latinskim skominam po nadvladi na obeh straneh Jadrana je bilo s tem zadoščeno v brk Mazzinijevim naukom o Mladi Poljski, Mladi Češki, Mladi Srbiji, sploh o Slaviji kot deželah prihodnosti na evropskem vzhodu. Italija je v ta namen posebno v tem stoletju potrošila ogromne vsote denarja za vzdrževanje raznih »prosvetnih«, »šolskih« in »kulturnih«

Pogovor s športnikom Markom Sarđoćem

Rokomet postaja čedalje bolj priljubljen šport

Marko Sarđoć, letnik 1970, se športno udejstvuje že od osnovnošolskih let. Začel je s panogo, ki je pri nas skoro neznana, z baseballom, in sicer pri italijanskem društvu Alpina. Na openski srednji šoli »Srečko Kosovel« je vzljubil rokomet. Njegov tedanji profesor telovadbe Joži Peterlin je sestavil rokometno ekipo in jo vpisal na mladinske igre. In prav ta selekcija openskih srednješolcev,

očitno talentov, nam je tedaj pripravila veliko presenečenje z deželnim naslovom in z uvrstitvijo v državni finale v Rimu. V popoldanskih urah se je Marko ukvarjal tudi s košarko pri openskem Poletu. Ko je prestopil višješolski prag pa se je odločil, da se popolnoma posveti rokometu. »Za košarko sem namreč bil nekoliko prenizek, tudi glede igre pa me je rokomet veliko bolj navduševal in me še navdušuje« ugotavlja naš sogovornik. »Začel sem kot vratar, šele po dveh letih nastopanja pa me je sedanji trener Vojko Lazar premestil v napad, od tedaj igram v vlogi pivota.«

V prvi sezoni igranja pri Krasu je Marko prestopil iz D lige v C ligo, leto zatem je miroval zaradi vojaščine, ko je odslužil vojaški rok pa je sprejel ponudbo tržaškega prvoligaša Cividina za nastopanje nič manj kot v italijanski A ligi. »Zelo malo sem igral, eno sezono sem praktično predsedel na klopi. Poleg tega je

bilo nastopanje v prvoligaškem prvenstvu zelo zahtevno, s številnimi treningi in dolgimi gostovanji, zato sem se že v naslednji sezoni odločil, da se vrnem k matičnemu društvu.«

Do odločilnega kakovostnega skoka je prišlo leta 1991. Marko Sarđoć in tedanji trener Krasa Vojko Lazar sta prejela ponudbo s strani slovenskega prvoligaša Jadrana s Kozine. Skupno sta prestopila v to ekipo. »Odkar je Slovenija postala neodvisna s samostojnim državnim prvenstvom, se je še povečalo zanimanje za ta šport in število pokroviteljev. To je seveda pripomoglo k nekoliko večji profesionalizaciji. Slovensko prvenstvo je nedvomno bolj kakovostno od italijanskega. V Italiji so namreč 4 ekipe, ki izstopajo, in precej šibkejših ekip, medtem ko je v Sloveniji manjši kakovosten skok. Po vsej Sloveniji je veliko zanimanje za rokomet, tudi na prijateljskih tekmah se zbere res veliko število navijačev. Fi-

nalne tekme je med drugim prenašala tudi državna televizija.«

»Prve letošnje tekme smo igrali dokaj slabo, verjetno še nismo bili uigrani in smo zabeležili nekaj porazov. Vendar smo po začetni negotovosti z zbrano in homogeno igro dosegli celo serijo zmag in zaključili prvenstvo na drugem mestu. Na ta način smo dosegli visoko uvrstitev, ki nam v prihodnji sezoni omogoča nastopanje v Evropi.« (Dar)

* * *

Slovinci iz Laškega so v nedeljo, 30. maja, imeli 14 tradicionalno zaključno prireditev. Poleg domačih otrok in učencev, ki obiskujejo slovenski vrtec oz. osnovno šolo ter učenci 4. letnika osnovne šole Kojško iz Goriških Brd (Slo).

NOVI LIST

Izdajatelj: Zadruga z o.z. »NOVI LIST« - Reg. na sodišču v Trstu dne 20.4.1954, števil. 157.

Uredništvo: Martin Breclj, Bojan Brezigar, Ivo Jevnikar, Helena Jovanovič, Drago Legiša (glavni in odgovorni urednik), Miro Oppelt, Saša Rudolf, Marko Tavčar in Egidij Vršaj.

Fotostavek in tisk: Tiskarna Graphart, Trst, tel. 040/772151.

ustanov slovenske in hrvaške mladine. Takšne in podobne ustanove za takšne in podobne namene so bile v Avstro-Ogrski cenjene in dobrodošle v skupnem boju proti panslavistični nevarnosti, ki je ogrožala mir. Pri tem je Italija mirno čakala na ugodno priložnost za svoj nastop, ki je zdaj imel že imperia-lističen namen.

Ta trenutek je nastopil julija 1914. V bosanski prestolnici Sarajevu je srbski nacionalist Princip umoril avstroogrškega prestolonaslednika nadvojvoda Ferdinanda in njegovo ženo Sofijo. Atentator je bil član Mlade Srbije. Nadvojvoda Ferdinand naj bi se bil zameril velesrbskim krogom na eni strani, na drugi strani pa obnovljeni avstroogrski reakciji zaradi zagovarjanja nujnosti, da se avstroogrski dualizem spremeni v trializem z združitvijo vseh Jugoslovanov, živečih v Avstro-Ogrski, v tretjo državno komponento. S tem spet niso bili zadovoljni ostali Slovani v monarhiji, na katere je Ferdinand pozabil, se pravi Čehi, Slovaki, Poljaki. Razne komponente so torej botrovale sarajevskemu atentatu, ki je bil zelo spretno zamišljen in organiziran. Pravijo, da so dunajski dvorni krogi namenoma poslali Ferdinanda na obisk v nevarno Sarajevo, in sicer v zelo nevarnem trenutku nastajajoče avstrijske krize. To so napravili, da bi se ga iznebili, čeprav so vedeli, da je Avstro-Ogrska s tem bila nujno vpletena v prvo svetovno vojno.

PRVA SVETOVNA VOJNA

Trozveza z avstroogrskim ultimatom in sledeči vojni napovedi Avstro-Ogrske Srbiji ni bila avtomatično potegnjena v vojno vihro. Trozveza je imela izrazito obrambni značaj. Pogodba je določala, da je Trozveza vpletena kot celota v vojno samo v primeru napada od zunaj. Nemčija je Avstro-Ogrsko podprla, Italija pa je leta 1914 proglasila svojo nevtralnost, ker je Avstro-Ogrska vojno očitno izzvala. Italija je čakala na razvoj dogodkov. Istočasno je navezala tajne stike z Dunajem in Londonom. Dne 2. avgusta 1914 je sporočila dunajski vladi, da je z napadom na Srbijo prizadeta v bistvenih koristih, zato je vprašala, kaj bo kot članica Trozveze, čeprav nevtralna, dobila po koncu vojne na Balkanu.

Dunajska vlada je bila v škripcih, ker je ruski pritisk leta 1915 na Karpatih nevarno grozil Ogrski. Zato je morala računati na italijansko nevtralnost, da bi si tako zaščitila južni bok fronte. To avstroogrsko slabost je Italija spretno izkoristila. Aktivirala je Gabriela D'Annunzia, da je po vsej Italiji organiziral vojnouhujskaške demonstracije. Sfanatizirane množice so nastopale s protiavstrijskimi gesli. Italijanska vlada je tedaj postavila Avstriji svoje okvirne zahteve, ki so jo najprej presenetile, nato pa iztrezile, tako da je 27. marca leta 1915 njen zunanji minister baron Burian sporočil italijanskemu veloposlaniku vojvodi D'Avarna, da je Avstrija pripravljena na določene odstopne, če se Italija obveže, da bo z njo prijazno nevtralna v političnem in gospodarskem pogledu za ves čas trajanja vojne. Dne 2. aprila 1915 je Avstrija konkretizirala svoje predloge. Pripravljena bi bila odstopiti Italiji del področja Gardskega jezera in Trident z okolico.

Zavedajoč se, da Avstrija popušča in da je pripravljena na nadaljnje koncesije, je italijanski zunanji minister Sonnino 8. aprila 1915 postavil naslednje protizahteve: odstop Južnega Tirola v mejah do leta 1811; 2. vzhodni Furlaniji; Naborjet, Podbrdo, Tolmin, Gradiško, Gorico, Tržič, Komen in Naboržino; 3. Trst, Poreč in Piran naj pripadejo posebni nanovo ustanovljeni državi, ki bo ločena od Avstro-Ogrske; 4. otoke Korčulo, Vis, Hvar, Lastovo in Mljet; 5. Avstrija naj se ne zanima več za Albanijo in naj prizna Italiji Valono.

Avstrija je odgovorila, da pogojev ne sprejema, da pa je pripravljena dodati nekaj ozemlja že ponujenemu odstupu Južnega Tirola. Italija je namesto odgovora poslala 4. maja 1915 sporočilo, da odpoveduje zavezniški sporazum in da izstopa iz Trozveze.

Italija se je medtem uspešneje kot z Avstrijo razgovarjala z antantnimi silami, katerim je čisto po trgovsko ponujala svoje usluge. Antanto so tedaj sestavljale: Anglija, Francija, Rusija in Srbija. Šele kasneje so se Antanti pridružile Združene države Amerike. V njihovem imenu se je z Italijo pogajala Anglija. Ta je prav tako po trgovsko ponudbo ne samo osvojila, ampak celo razširila, saj ni ponujala nič svojega, ampak ozemlja sovražnice Avstrije. Zavedala se je, da bo Italija šla v vojno s tistim, ki ji bo več nudil. Anglija je morala pri sklepanju Londonskega sporazuma le paziti, da ne prizadene ruske občutljivosti glede Balkana oziroma glede balkanskih pravoslavcev. Carska Rusija je namreč stopila v vojno kot zaščitnica Srbije. Obljubila ji je Banat, Srem, Bosno in Hercegovino in južno Dalmacijo, zato ni bila voljna prepustiti vse Dalmacije Italiji.

Vojno dogajanje je prisililo Antanto, da je čimprej sklenila sporazum z Italijo. Celotna Rusija, ki se ji dotlej ni hotelo v nobeno sporazumevanje z Italijo, je v Londonu izrekla željo, da bi čimprej prišlo do vstopa Italije v vojno na antantni strani. To je italijanski veleposlanik v Londonu spretno izkoristil, kar pa se je antantnim državam zares priskutilo. Tako je londonski »Morning post« po brzovjavi iz Petrograda napisal: »Nekatere nevtralne države izvajajo v tej vojni nečastno trgovino s svojo nevtralnostjo, ki ji doslej v svetovni politiki ni bilo para. Z obeh strani izsiljujejo višino kompromisov, po katerih bi bile pripravljene ohraniti ali zapustiti dosedanjo nevtralnost. Doselej so antantni zavezniki ponudili več kot Nemčija. Zato lahko upravičeno pričakujejo, da se bo Italija kmalu odločila.«

Antanta je zato brez ugovora sprejela vse zahteve, ki jih je Italija postavila 26. aprila 1915 in tako v Londonu podpisala tajni sporazum, ki ga poznamo kot Londonski sporazum. Besedilo te tajne listine je kot prva objavila boljševiška revolucionarna vlada leta 1917 in s tem izzvala veliko zaprepaščenje pri vseh slovanskih narodih. Italijanska vlada ga je prvič objavila šele leta 1920 v tako imenovani »Zeleni knjigi«. Temeljna dela o tem sta: Ferdo Šišić, Jadransko pitanje na konferenci mira, Zagreb 1920; Amedeo Giannini: Documenti per la storia dei rapporti tra l'Italia e la Jugoslavia, Roma 1936; Ernest Radetić: Istra pod Italijom, Zagreb 1944.

(dalje)